

DANIEL

A vartovo pire Daniel diat ma ra utul a talaina

¹ Ta ra vautuluna kilala Ieoiakim i ga ki na king Iuda tana, Nebukadnesar ra king Babilon i ga vut Ierusalem, ma i ga tur vartakalat bat ia. ² Ma ra Luluai i ga tul tar Ieoiakim ra king Iuda ta ra limana, ma damana i ga kap ta umana la ta ra kuba i God; ma i ga mulue diat ta ra gunan Sinar ta ra kuba i kana god, ma i ga vung varuk diat ta ra pal na vuvuvung kai kana god.

³ Ma ra king dir ga tata ma Aspenas ra lualua ure kana lavur tultul na pal, ma i ga ve ba na agure varuk pa ta umana bul Israel, ta umana ta ra apik na tarai kai ra king iat ma ta ra umana luluai, ⁴ a umana vakak na barmana ma ra umana metekina, ta umana ba i kapa ra nuknuk i diat ta ra lavur kabinana par, a umana tena minatoto tuna, ma a ra umana kabatau ta ra lavur papalum na kabinana, nina i tale diat ba diat a toratorom ta ra kuba i ra king, ma ba da tovo tar ra mangana tutumu ma ra tinata kai ra tarai Kaldea ta diat. ⁵ Ma ra king i ga varkurai ba da tabar diat a bungbung par ma ra pakana kirip ta nina ai ra king, damana bula ma ra polo na vain nina iat ba ra king i momamomo tana; damana da tovo diat a utul a kilala, upi diat a toratorom ta ra king ba i par ra utul a kilala. ⁶ Io, ta umana ta diat a umana bul ta ra vuna tarai Iuda, a iang i diat dari: Daniel, Kanania, Misael, ma Asaria. ⁷ Ma ra lualua ure ra umana tultul na pal i ga vaiang tar

ra iang i diat: i ga vaiang Daniel ba Beltesasar, Kanania ba Sadrak, Misael ba Mesak, ma Asaria ba Abed-Nego.

⁸ Ma ga Daniel i ga ot ra nuknukina ba pa na vakaina mule ma ra kirip ai ra king ba ra vain i momamomo tana; kari i ga lul ra lualua ure ra umana tultul na pal ba koko na vakaina mule. ⁹ Io, God i ga maravut Daniel, ma ra lualua ure ra umana tultul na pal i ga manane ma i ga mari ia. ¹⁰ Ma ra lualua ure ra umana tultul na pal i ga biti tai Daniel:. Iau burut kan kaugu luluai ra king nina i ga kure tar ra avava magit ma ra avava nimomo na gire ra mata i vavat ma pa na vardada ma ra mata i ra umana barmana ava ki varurung ma diat; damana avat a vuna ba ra king na pakat kutu vue ra ulugu. ¹¹ Ma Daniel i ga biti ta ra tena varbaurai nina ba ra lualua ure ra umana tultul na pal i ga tibe pi na balaure Daniel, Kanania, Misael, ma Asaria, dari: ¹² Iau lul u ba una valar avet kaum umana tultul a vinun na bung; boina ba da tabar avet ma vurigir ika, ma avet a mome ra tava tuna ka. ¹³ Io, namur da bobé ra mata i vevet ta ra luaina matam, ma da gire bula ra mata i ra umana barmana ba dia iaian ta ra kirip ai ra king; ma da u gire, damana una kure ra magit ai kaum umana tultul. ¹⁴ Ma i ga torom ta diat ta go ra magit, ma i ga valar diat a vinun na bung. ¹⁵ Ma ba i par ra vinun na bung, a mata i diat i potar, ma i tubu bula, ma ra mata i ra umana barmana par ba dia ga en ra kirip ai ra king, pa ta na. ¹⁶ Io, ra tena varbaurai i ga tak vue ra adia kirip, ma ra polo na vain ba diat a momome, ma i ga tabatabar diat ma ra vurigir

ika.

¹⁷ Ma God i ga tul tar ra kabinana ta go ra ivat na barmana, ma dia ga melem ta ra lavur buk, ma dia ga matoto bulu; ma Daniel i ga kapa ra nuknukina ure ra kukurai ra lavur ninana ma ra lavur ririvon. ¹⁸ Ma ba i ga par ra e nina ra king i ga kure tar ia ta diat, a lualua ure ra umana tultul na pal i ga agure varuk diat ta ra luaina mata i Nebukadnesar. ¹⁹ Ma dia ga pirpir ma ra king; ma pa di ga gire tadav ta na ta diat ba dia varogop ma Daniel, Kanania, Misael, ma Asaria; kari go diat dia ga toratorom ta ra king. ²⁰ Ma ta ra lavur tinata na kabinana ba ra king i ga tir diat i tana, i ga gire ba dia ga manga lia kakit ma ra minatoto, ma ra lavur tena kabinana par ma ra lavur tena papait par ta kana vuna gunan par pata. ²¹ Ma Daniel i ga laun tuk tar ta ra luaina kilala Kores i ga ki na king tana.

2

Daniel i vaarike ra kukurai ra ririvon kai Nebukadnesar

¹ Ma ta ra vauruana kilala ta ra kini na king kai Nebukadnesar, Nebukadnesar i ga ririvone ta umana ririvon, ma i ga ngarangarao ra tulungeana tana, ma pa i ga va mat bulu mulai. ² Io, ra king i ga vartuluai ba da oro pa ra umana melem na tutana, ma ra umana tena papait, ma ra umana tena agagar, ma ra umana Kaldea, upi diat a ve ra king ta kana lavur ririvon. Damana dia ga vut ma dia ga tur ta ra luaina mata i ra king. ³ Ma ra king i ga biti ta diat: Iau tar ririvone tika

na ririvon, ma ra tulungeagu i ngarangarao upi ina nunure ra ririvon.

⁴ Ma ra umana Kaldea dia ga tata ma dia ga biti tai ra king dari: U ra king, boina ba una laun tukum! Boina ba una ve tar ra ririvon ta kaum umana tultul, ma avet a vaarike ra kukuraina piram. ⁵ Ma ra king i ga bali ra tinata kai ra umana Kaldea, ma i ga biti: I dovot ra tinata iau tatike: ona pa ava vaarike ra ririvon ma ra kukuraina tagu, da kadal varbaiane avat,, ma da vakaina ra kubakuba i vavat upi na da ra ul a buta. ⁶ Ma ga ba avat a vaarike ra ririvon ma ra kukuraina, avat a vatur vake ra vartabar tagu, ma ra vabongon ma ra ngala na variru; io, avat a vaarike ra ririvon ma ra kukuraina bula. ⁷ Dia ga bali mule ma dia ga biti: Boina ba ra king na ve tar ra ririvon ta kana umana tultul, ma avet a vaarike ra kukuraina. ⁸ A king i ga tata mulai ma i ga biti: Go iau nunure muka ba ava mainge ba da ur uka ra bung, tago ava nunure ba ra tinata iau ga tatike i dovot, ⁹ ba ona pa avat a vateten tar ra ririvon tagu, tikai ka ra varkurai ure avat; tago ava tar vaninare ra tinata vavaongo ma ra tinata na vavagu ba avat a vatang ia piragu, tuk tar ta ra e ba ta enana magit bar na arikai; boina avat a ve iau ta ra ririvon, ma ina nunure tana ba i tale avat ba avat a pala ra kukuraina tagu. ¹⁰ A umana Kaldea dia ga bali ra king ma dia ga biti: Pa ta tutana ta ra rakarakan a gunagunan ba na pait valar pa ra magit ra king i mainge; tago pa ta ngala na king ma pa ta dekdek na king i ga tir pa ra magit dari tai ta tena papait, ba tai ta tena agagar, ba tai ta Kaldea. ¹¹ Ra magit ra

king i tir upi ia i dekdek, ma pa ta tutana mulai ba na vaarike pire ra king, ia kaka ra umana god nina pa dia kiki pire ra tarai. ¹² A king i ga kankan ure go ra magit, ma i ga kavavar, ma i ga vartuluai ba da vamutue ra lavur tena kabinana Babilon. ¹³ Ma ra varkurai i ga vana rikai, ma di ga vaninara ba da ubu doko vue ra umana tena kabinana; ma dia ga tikatikan upi Daniel ma ra umana talaina upi da ubu doko diat.

¹⁴ Ma Daniel i ga tatike ra tinata i minana ma ra tinata i ki tai Ariok ra lualua ure ra umana monamono kai ra king, nina i ga vana rikai upi na ubu doko ra umana tena kabinana Babilon; ¹⁵ i ga tata ma i ga biti tai Ariok ra luluai na vinarubu kai ra king dari: Ta ra ava ra king i pait go ra dekdek na varkurai? Ma Ariok i ga vavinar Daniel ure go ra magit. ¹⁶ Ma Daniel i ga ruk pire ra king, ma i ga lul ia ba na tul tar ta umana bung tana upi na vaarike ra kukurai ra ririvon pire ra king.

¹⁷ Namur Daniel i ga vana ra kubana, ma i ga vakapa Kanania, Misael, ma Asaria, ra utul a talaina, tana, ¹⁸ upi diat a lul vovo pa God arama ra bala na bakut ba na tul tar kana varmari ta diat ure go ra magit na pidik, upi koko Daniel ma ra umana talaina diat a virua varurung ma ra umana tena kabinana Babilon par. ¹⁹ Io, di ga vaarike ra magit na pidik tai Daniel ta ra ninana ta ra marum. Ma Daniel i ga pite pa God arama ra bala na bakut. ²⁰ Daniel i ga tak ra ngiene ma i ga biti:

Da pite vatikene pa ra iang i God ma pa na mutu, Tago kana iat ra kabinana ma ra dekdek.

²¹ I varkiane ra umana e ma ra umana kilala;

I tak vue ra umana king, ma i vaki ra umana king;
I tabar ra umana tena kabinana ma ra kabinana,
Ma i tul tar ra minatoto ta diat i kapa ra nuknuk
i diat;

²² I vaarike ra umana magit dia mamat ma dia tur
ivai;

I nunure ra magit i ki ra kokodo,
Ma ra kapa i kiki pirana.

²³ Iau pite pa u ma iau manane u, u ra

God kai ra umana tamagu,

Tago u tar tul tar ra kabinana ma ra niongor tagu,
Ma go u tar rada ra magit tagu nina ave ga lul ia
tam,

Tago u tar vaarike ra magit kai ra king ta vevet.

²⁴ Ma Daniel i ga ruk pire Ariok, nina ba ra king i
ga togue ba na vamutue ra umana tena kabinana
Babilon; i ga vana ma i ga biti tana dari: Koko
una ubu vue ra umana tena kabinana Babilon;
una agure pa iau tadav ra king, ma ina vaarike
ra kukuraina pire ra king.

²⁵ Io, Ariok i ga agure varuk lolole pa Daniel ta
ra luaina mata i ra king, ma i ga biti tana dari: Iau
tar tikan tadav tika na tutana ta diat di ga ben
vavilavilau pa diat maro Iuda, ma go ra tutana
na vaarike tar ra kukuraina ta ra king. ²⁶ A king
i ga tata ma i ga biti tai Daniel, a iangina bula na
Beltesasar, dari: Dave, i tale u ba una vaarike ra
ririvon piragu nina iau ga gire, ma ra kukuraina
bula? ²⁷ Daniel i ga bali ra king ma i ga biti
tana: Nam ra magit na pidik ba ra king i titir tana
pa i tale ra umana tena kabinana, ma ra umana
tena agagar, ma ra umana tena papait, ma diat
dia tikan upi ra vakilang ta ra bakut, upi diat a

vaarike ta ra king; ²⁸ ma ga tika na God i ki arama ra bala na bakut i pala vakapa ra umana magit na pidik, ma i tar vavinar ra king Nebukadnesar ta ra magit ba da pait ia ta ra umana e namur.

Kaum ririvon ma ra lavur ninana u tar gire ba u va ta kaum vava dia dari: ²⁹ U ra king, ba u va mat ra umana ninunuk dia ga vana rikai ta ra balam ure ra lavur magit namur, ma nina i pala ra lavur magit na pidik i ga vakapa u ure ra magit ba da pait ia boko namur. ³⁰ Ma vakir di ga vaarike go ra magit na pidik piragu tago iau lia ma ra kabinana ta ra tarai par dia laun, di ga vaarike ke piragu upi da vavinar ra king ta ra kukuraina, ma upi na tapala piram ra lavur ninunuk ta ra balam.

³¹ U ra king, u ga gigira, ma u ga gire ra ngala na kalavuar. Go ra kalavuar, i ga dekdek ma i ga bagabagele na kaia, i ga tur ta ra luaina matam, ma ra tarai dia ga dadadar tana. ³² Ma ure nam ra kalavuar, a uluna di ga pait ia ma ra ngatngat na goled, a bongobongono ma ra ura limana di ga pait ia ma ra silva, a livuana ma ra kelakelegina dir ga palariam gobol, ³³ a ura kakene dir ga palariam tuna, ma ra ura pal a kauna dir ga varpopoto, a palariam ma ra pia. ³⁴ U tar bobobe tuk tar ba ra vat ba pa ta lima i ra tarai i ga mut ia i ga tume ra ura kau i ra kalavuar nina dir palariam ma dir pia bula, ma i ga pamar gigi dir. ³⁵ Io, di ga pamar ngidangide ra palariam tuna, ra pia, ra palariam gobol, ra silva, ma ra goled, ma dia ga da ra pal i ra vit ta ra tavul a rararama vuai; ma ra vuvu i ga kap imimire vue diat, ma dia ga panie kakit; ma nina ra vat ba i ga tumak pamar ra kalavuar i ga ngala vanavana da

ra ngala na luana, ma i ga koakor ta ra rakarakan a gunagunan. ³⁶ Nam ra ririvon; ma go avet a pala ra kukuraina ta ra luaina mata i ra king.

³⁷ U ra king, u ra king kai ra lavur king, nina God arama ra bala na bakut i ga tul tar ra kiki na varkurai, ra varkurai, ra dekdek, ma ra minamar tam; ³⁸ ma ta ra lavur pakana ba ra tarai dia kiki tana, God i ga tul tar ra lavur leing ra pupui ta ra limam, ma ra lavur beo liuliu bula, ma i ga vaki u ba una kure diat par. U ra uluna i goled. ³⁹ Ma ba u tar mat ta tika na vuna varkurai na vana rikai, ma pa na varogop ma u; ma ta ra vuna varkurai, a vautuluna, a vuna varkurai na palariam gobol, nina ba na kure ra tarai ta ra rakarakan a gunagunan. ⁴⁰ Ma ra vaivatina vuna varkurai na ongor da ra palariam tuna, tago ra palariam tuna i pamar gigi ra lavur magit ma i ongor pa diat; ma da ra palariam i bereng go diat par, damana nam ra vuna varkurai na papamar ma na bebereng. ⁴¹ Ma tago u ga gire ra kauna ma ra kaka na kauna, a ngungu tana i pia di pait la me, ma ta ra ngungu i palariam tuna, nam ra vuna varkurai pa na kopono ra varkurai tana; ma a dovotina ta pakana tana na ongor da ra palariam tuna, da u ga gire ra palariam tuna dir varpopoto ma ra pia bulit. ⁴² Ma da di ga pait ra ngungu kaka na kauna ma ra palariam tuna, ma ta ra ngungu ma ra pia, damana ra ngungu vuna varkurai na ongor, ma ta ra ngungu na pok. ⁴³ Ma tago u ga gire ra palariam dir varpopoto ma ra pia bulit, damana diat a varpopoto ta ra tinaulai, ma pa diat a ki petep vargil, da ra palariam tuna ma ra pia pa dir varpopoto bulu. ⁴⁴ Ma ta ra e

kai nam ra umana king, a God arama ra bala na bakut na vatur ta tika na vuna varkurai ba pa na panie muka, ma pa na nur tar ra varkurai tana tai ta tika na vuna tarai; na pamar gigi ka nam ra lavur vuna varkurai ma na vuna vue diat, ma ia kaka na tur vatikai ma pa na mutu. ⁴⁵ Ma ba u ga gire ra vat ba pa ta lima i ra tarai i ga mut vue ta ra luana, ma i ga tumak pamar gigi ra palariam tuna, ra palariam gobol, ra pia, ra silva, ma ra goled, ra ngala na God i tar vaarike tar ra lavur magit ta ra king ba da pait ia namur. A ririvon i dovot, ma da pait ot pa ra kukuraina.

⁴⁶ Ma ra king Nebukadnesar i ga bura timtibum ma i ga lotu tadav Daniel, ma i ga vartuluai ba da vartabar pirana ma ba da tun ra bulit i ang na katkat tana. ⁴⁷ A king i ga tata ma i ga biti dari tai Daniel: A dovotina kavava God ia ra God kai ra lavur god, ma la ra Luluai kai ra lavur king, ma i vaarike ra lavur magit na pidik, tago u tar pala valar pa go ra magit i pidik. ⁴⁸ Ma ra king i ga vangala pa Daniel, ma i ga pait mangoro na vartabar pirana, ma i ga vaki ia pi na varkurai ta ra papar Babilon par, ma ba na lualua ta ra umana tena kabinana par ta ra gunan Babilon. ⁴⁹ Ma Daniel i ga lul ra king, ma ra king i ga tibe Sadrak, Mesak, ma Abed-Nego, upi dital a kure ra lavur magit kai ra kiki na varkurai ta ra papar Babilon; ma ga Daniel i ga kiki ta ra kuba i ra king.

3

Pa dital virua ta ra ubu

¹ Nebukadnesar ra king i ga mal pa tika na kalavuar ma ra goled, ma ra lolovinana i ga

varogop ma a vinun ma a ilima na pokono, ma ra tababana i ga varogop ma tika na pokono ma a papar; i ga vatur ia ta ra tamataman Dura ta ra papar Babilon. ² Ma Nebukadnesar ra king i ga vartuluai ba da agur guve ra umana ngala na luluai, ra umana raprap na kiki na varkurai, ra umana luluai na gunan, ra umana tena varvateten, ra umana tena varbalaurai na mani, ra umana tena varkurai ngalangala, ra umana tultul na varkurai, ma ra lavur tena varkurai na papar, upi diat a pot upi ra lotu na varvadoan ure ra kalavuar nina Nebukadnesar ra king i ga vatur ia. ³ Ma ra umana ngala na luluai, ra umana, raprap na kiki na varkurai, ra umana luluai na gunan, ra umana tena varvateten, ra umana tena varbalaurai na mani, ra umana tena varkurai ngalangala, ra umana tultul na varkurai, ma ra lavur tena varkurai na papar, dia ga ki varurung upi da pait ra lotu na varvadoan ure ra kalavuar nina ra king Nebukadnesar i ga vatur ia; ma dia ga tur ta ra luaina mata i ra kalavuar nina Nebukadnesar i ga vatur ia. ⁴ Ma ra tena varvai i ga oraoro ma ra ngala na nilaina dari: Avat a tarai, avat a umana vuna gunan ma ra lavur alaala tinata, avat a nuk pa go ra vartuluai: ⁵ nam ra pakana bung ba ava valongore ra tavur tana, ra kaur, ra pagol, ra ngap, ra tutupele, ra dedede, ma ra lavur mangana damana, avat a bura timtibum ma avat a lotu tadav ra kalavuar na goled nina Nebukadnesar ra king i ga vatur ia; ⁶ ma nina ba pa na bura timtibum ma pa na lotu tadav ia, ta nam ra pakana bung da vue vaba ia ta ra bala na ubu i oao mat. ⁷ Kari ta nam ra pakana

bung ba ra tarai par dia ga valongore ra tavur tana, ra kaur, ra pagol, ra ngap, ra tutupele, ma ra lavur mangana damana, ra lavur vuna tarai, ra lavur vuna gunan ma ra lavur alaala tinata, dia ga bura timtimum ma dia ga lotu tadav ra kalavuar na goled nina Nebukadnesar ra king i ga vatur ia.

⁸ Ma ta nam ra e ta umana Kaldea dia ga kakari maravai ma dia ga takun vakaina ra umana Iudaia. ⁹ Dia ga tata ma dia ga biti ta ra king Nebukadnesar dari: U ra king, una laun tukum!

¹⁰ U ra king, u tar pait ra varkurai ba ra tarai par diat a bura timtimum ma diat a lotu tadav ra kalavuar na goled, ba dia valongore ra tavur, ra kaur, ra pagol, ra ngap, ra tutupele, ra dedede, ma ra lavur mangana damana; ¹¹ ma nina ba pa na bura timtimum ma pa na lotu tadav ia, da vue vaba ia ta ra bala na ubu i oao mat. ¹² Io, ta umana Iudaia ati nina u ga tibe diat upi diat a kure ra magit kai ra varkurai ta ra papar Babilon, a iang i dital Sadrak, Mesak, ma Abed-Nego; u ra king, go ra utul a tutana dital tar piam vue u; pa dital torom ta kaum umana god, ma pa dital lotu tadav ra kalavuar na goled nina u ga vatur ia.

¹³ Io, Nebukadnesar i ga ngangal na kulot ma i ga kavavar, ma i ga vartuluai ba da agur pa Sadrak, Mesak, ma Abed-Nego. Ma di ga agur pa dital pire ra king. ¹⁴ Nebukadnesar i ga tata ma i ga tir dital dari: Sadrak, Mesak, ma Abed-Nego, i dovot bar ba pa amutal torom ta kaugu umana god, ma pa amutal lotu tadav ra kalavuar na goled nina iau ga vatur ia? ¹⁵ Io, ona amutal mulaot ba amutal a bura timtimum ma amutal a lotu tadav ra kalavuar iau ga pait ia ta nam ra

pakana bung ba amutal valongore ra tavur tana, ra kaur, ra pagol, ra ngap, ra tutupele, ra dedede, ma ra lavur mangana damana, i boina; ma ari pa amutal a lotu, ta nam ra pakana bung iat da vue vaba amutal ta ra bala na ubu i oao mat; ma to ia ra god ba na valaun amutal kan ra limagu?

¹⁶ Sadrak, Mesak, ma Abed-Nego, dital ga tata ma dital ga biti ta ra king dari: Nebukadnesar, pa amital anan upi amital a bali u ta go ra magit.

¹⁷ Ona damana, kamimital God nina amital toratorom tana i pait valar pa ia ba na valaun vairop amital kan ra ubu i oao mat; ma na valaun amital kan ra limam bula, u ra king. ¹⁸ Ma ari ona pata, boina ba u ra king una nunure ba pa amital a torom ta kaum lavur god, ma pa amital a lotu tatadav ra kalavuar na goled nina u ga vatur ia.

¹⁹ Ma Nebukadnesar i ga kavavar tuna, ma i ga enana ra matana tadav Sadrak, Mesak, ma Abed-Nego; kari i ga tata ma i ga vartuluai ba da vangala ra oao ta ra ubu, upi na varogop ma ra lavurua na ubu tuna. ²⁰ Ma i ga tibe ta umana dekdek na tutana ta kana loko na tarai na vinarubu upi diat a vi Sadrak, Mesak, ma Abed-Nego, ma diat a vue vaba dital ta ra ubu i oao mat. ²¹ Io, di ga vi go ra utul a tutana ta kadital olovoi, ma kadital mal na tutana, ma kadital kere, ma kadital lavur enana mal, ma di ga vue vaba dital ta ra bala na ubu i oao mat. ²² Ma tago ra vartuluai kai ra king i ga dekdek, ma ra iap i ga oao na kaia, a biro na iap i ga tun doko nam ra tarai ba dia ga vatur Sadrak, Mesak, ma Abed-Nego. ²³ Ma go ra utul a tutana, Sadrak, Mesak, ma Abed-Nego, ba di ga vi dital, dital ga bura ta

ra bala na ubu i oao mat.

²⁴ Io, ra king Nebukadnesar i ga kaian, ma i ga tut lutut; i ga tata ma i ga biti ta kana umana tena varvateten: Dave, pa da ga vi ra utul a tutana, ma pa da ga vue vaba dital ta ra bala na iap? Dia ga bali ra king ma dia ga biti tana: Maia, damana, u ra king. ²⁵ I ga tata ma i ga biti: Ea, iau gire ra ivat na tutana nina i tapala ra adia vivi, dia vanavana ka ta ra bala na iap, ma pa dia kaina; ma iau gire ba ra vaivatina i da tika na natu i ra umana god.

²⁶ Ma Nebukadnesar i ga maravai tadav ra mataniolo na ubu na iap; i ga tata ma i ga biti: Sadrak, Mesak, ma Abed-Nego, amutal a utul a tultul kai ra God a Ngala Kakit, amutal a irop ma amutal a vana uti. Io, Sadrak, Mesak, ma Abed-Nego, dital ga irop kan ra bala na iap. ²⁷ Ma ra umana ngala na luluai, ma ra umana raprap na kiki na varkurai, ma ra umana luluai na gunan, ma ra umana tena varkurai kai ra king, dia ga ki varurung ma dia ga gire go ra utul a tutana, a birao pa i ga rang vakaina ra pal a paka i dital, ma ra pepe na ulu i dital pa i ga dodo, ma kadital olovoi bula pa i ga enana, ma pa dital ang na iap.

²⁸ Ma Nebukadnesar i ga tata ma i ga biti: Da pite pa ra God kai Sadrak, Mesak, ma Abed-Nego, nina i ga tulue kana angelo, ma i ga valaun kana utul a tultul nina dital ga nurnur tana ma dital ga uvia pa ra tinata kai ra king, ma dital ga nur tar ra pal a paka i dital upi koko dital a torom tai ta enana god ma koko dital a lotu tadav ia, ia kaka ta kadital God iat. ²⁹ Kari kaugu varkurai i dari: ra lavur vuna tarai, ra lavur vuna gunan, ma ra lavur alaala tinata, nina dia tata kakaina ure ra

God kai Sadrak, Mesak, ma Abed-Nego, da poko ngidangide diat, ma da vakaina ra kubakuba i diat upi na da ra ul a buta, tago pa ta god mulai ba na valavalaun damana. ³⁰Ma ra king i ga vangala ra kini kai Sadrak, Mesak, ma Abed-Nego, ta ra papar Babilon.

4

I enana ra mangana kini kal Nebukadnesar

¹ Nebukadnesar ra king, tadav ra lavur vuna tarai, ma ra lavur vuna gunan, ma ra lavur alaala tinata, nina dia ki ta ra rakarakan a gunagunan: A malmal na tavua pire vavat! ² Iau tar nuk ia ba ina ve tar ra lavur vakilang ta vavat ma ra lavur magit na kinaian nina God ra Ngala Kakit i ga pait ia piragu. ³ Kana lavur vakilang a umana enana ta! Ma ra lavur magit na kinaian i pait ia a umana dekdekina ta! Kana varkurai i tur tukum, ma kana varkurai pire ra lavur taun tarai mutu.

⁴ Iau Nebukadnesar iau ga ki bulu ta ra kubagu, ma iau ga tavua ta kaugu pal na king. ⁵ Iau ga ririvon ma iau ga burut ta nam ra ririvon; ma ba iau ga va ra lavur nuknukigu ma ra lavur ninana ta ra balagu dia ga vapurpuruan iau. ⁶ Kari iau ga vartuluai ba da agure varuk ra lavur tena kabinana Babilon piragu, upi diat a vakapa iau ta ra kukurai ra ririvon. ⁷ Io, ra umana tena papait, ra umana tena agagar, ra umana Kaldea, ma diat dia tikan upi ra vakilang ta ra bakut, dia ga pot; ma iau ga ve kaugu ririvon ta diat, ma pa i ga tale diat ba diat a pala ra kukuraina piragu. ⁸ Io, tuka boko Daniel i ga pot piragu, a

iangina ba Beltesasar varogop ma ra iang i kaugu god, nina ra tulungea i ra umana lia na god i kiki tana; ma iau ga vaarike ra ririvon pirana, ma iau ga biti: ⁹ Beltesasar, u ra lualua ta ra umana tena papait, tago iau nunure ba ra tulungea i ra umana lia na god i kiki tam, ma pa ta magit na pidik i vapurpuruan u, boina ba una vaarike ra lavur ninana ta kaugu ririvon, ma una pala tar ra kukuraina tagu. ¹⁰ A lavur ninana ta ra nuknukigu ba iau ga va ta kaugu vava dia ga dari: iau ga gigira, ma tika na davai i ga tur livuan ta ra rakarakan a gunagunan, ma i ga manga tuluai urama. ¹¹ A davai i ga tar tavua, ma i ga dekdek, ma i ga tuluai urama kakit, ma di ga gire ta ra rakarakan a gunagunan par. ¹² A mapmapina i ga lubalubang, ma i ga peal ra vuaina, ma diat pat dia ga iaian tana; a umana king ra pupui dia ga malmalur tana, ma ra umana beo liuliu dia ga rakarakan ta ra ingaingarina, ma ra lavur mangana dia laun dia ga maur tana.

¹³ Ba iau ga va iau ga gigira ta kaugu lavur ninana, ma iau ga gire tika na monamono, a tena gomgom, i ga vana ba marama ra bala na bakut. ¹⁴ I ga manga oro ma i ga biti dari: Mut vue ra davai, bual vue ra lavur ingaingarina, imar vue ra mapmapina, imire vue ra vuaina; boina ba ra umana king diat a vana kan ra bitina, ma ra umana beo liuliu kan ra ingaingarina. ¹⁵ Ia kaka da nur vue ra bitina ma ra umana okorina upi diat a tur ta ra pia, ma da vi ia ma ra palariam tuna ma ra palariam gobol; na tur uka livuan ta ra vura i gumaguma ta ra pupui. Boina ba na bilim ma ra mavoko, ma na en ra lavur magit

i lubalubang da ra umana leing ra pupui; ¹⁶ da kia vue ra nuknuk i ra tutana tana, ma da tul tar ra nuknuk i ra vavaguai tana; ma na kiki damana lavurua na kilala. ¹⁷ Go ra magit i vana rikai ta ra varkurai kai ra umana monamono, ma go ra vartuluai i vuna ta ra tinata kai ra umana tena gomgom, upi ra tarai diat a nunure ba ra Ngala Kakit i varkurai ta ra kiki na varkurai kai ra tarai, ma i tul tar ia ta nina iat i mainge, ma i vaki ra umana ikilik tuna ta ra tarai pi diat a lualua tana. ¹⁸ Iau, Nebukadnesar ra king, iau ga ririvon damana. Ma u Beltesasar, una vaarike ra kukuraina, tago ra umana tena kabinana par ta kaugu vuna gunan pa i tale diat upi diat a ve iau ta ra kukuraina; ma ga u, i tale u tago ra tulungea i ra umana lia na god i ki tam.

¹⁹ Ma Daniel, a iangina Beltesasar, i ga kaian mat tai ta ik a pakana bung ma i ga ngarangarao ra balana. A king i ga tata ma i ga biti tana: Beltesasar, koko una ngarangarao ta ra ririvon ba ta ra kukuraina. Beltesasar i ga bali ia ma i ga biti: Kaugu luluai, boina ba ra ririvon na tadav diat dia milmilikuane u, ma ra kukuraina na tadav kaum lavur ebar. ²⁰ Nam ra davai u ga gire, nina i ga tavua ma i ga ongor, ma i ga tuluai urama kakit, ma di ga gire ta ra rakarakan a gunagunan par; ²¹ nina ra mapmapina i ga potar, ma ra vuaina i ga peal, ma diat par dia ga iaian tana; nina ra lavur king ra pupui dia ga kiki ta ra bitina, ma ra umana beo liuliu dia ga rakarakan ta ra ingaingarina: ²² u ra king nam ra davai, u nina u tar tavua ma u tar dekdek. Tago kaum minamar i tar ngala, ma i tuk urama ra bala na

bakut, ma kaum varkurai i tuk tar ta ra mutuaina langlangun na rakarakan a gunagunan. ²³ Ma nam ra monamono, a tena gomgom, ba ra king i ga gire i vana ba marama ra bala na bakut ma i ga biti dari: Mut vue ra davai, nila vue; ia kaka da nur vue ra bitina ma ra umana okorina upi diat a tur uka ta ra pia, ma da vi ia ma ra palariam tuna ma ra palariam gobol, ma na tur uka livuan ta ra vura i gumaguma ta ra pupui; ma boina ba na bilim ma ra mavoko, ma na en ra lavur magit i lubalubang da ra umana leing ra pupui, tuk tar ta ra bung ba lavurua na kilala dia par tana; ²⁴ u ra king, go ra kukuraina: Go ra varkurai kai ra Ngala Kakit, nina i tar tadav kaugu luluai ra king, ²⁵ ba da korot vue u kan ra tarai, ma avat a kiki varurung ma ra umana leing ra pupui, ma da kure u pi una en ra vura da ra umana bulumakau, ma da vabilim u ma ra mavoko marama ra bakut, ma lavurua na kilala una kiki damana, tuk una nunure ba ra Ngala Kakit i varkurai ta ra kiki na varkurai kai ra tarai, ma i tul tar ia ta nina iat i mainge. ²⁶ Ma tago di tar vartuluai ba da nur vue ra bit a davai ma ra okorina, damana bula kaum varkurai na tur padikat tam ba u ga tar matoto tana ba ra Bala na Bakut i varvarkurai. ²⁷ Io, u ra king, boina ba una mulaot ta kaugu tinata na varvateten, ma una kia vue kaum varpam ma ra mangamangana takodo, ma kaum bilak na mangamangana ma ra varmari tadav diat di ki taun diat, kan da valolokon kaum kini na malmal.

²⁸ Go ra lavur magit dia ga tadav ra king Nebukadnesar. ²⁹ Ba i ga par a vinun ma a urua na gai i ga vanavana ta ra ul a pal na king ta ra

gunan Babilon. ³⁰ Ra king i ga tata ma i ga biti dari: Vakir go ra ngala na Babilon vang, nina iau ga pait ia ta ra ngala na dekdekigu pi ra kuba i ra king na tur tana ma upi da ru kaugu ngala na kini? ³¹ A tinata pa i ga irop par boko kan ra ngie i ra king, ma ra nilai tikai i ga arikai marama ra bakut dari: U ra king Nebukadnesar, di ve u dari: Di tar tak vue kaum varkurai kan u; ³² ma da korot vue u kan ra tarai, ma avat a kiki varurung ma ra lavur leing ra pupui; da kure u pi una en ra vura da ra bulumakau, ma una ki vue lavurua na kilala, tuk una nunure ba ra Ngala Kakit i varvarkurai ta ra kiki na varkurai kai ra tarai, ma i tul tar ia ta nina iat i mainge. ³³ Ta nam ra pakana bung di ga pait ot pa nam ra magit pire Nebukadnesar. Di ga korot vue kan ra tarai, ma i ga en ra vura da ra bulumakau, ma ra pal a pakana i ga pupuk ma ra mavoko, ma ra pepe na uluna i ga lolovina da ra ivuna taragau, ma ra pulegi na limana da ra pulegi na beo.

³⁴ Ma ba i ga par nam ra lavur kilala, iau Nebukadnesar iau ga tadarake ra bakut, ma ra nuknukigu i ga kapa mulai, ma iau ga tata vadoane ra Ngala Kakit, ma iau ga pite pa ia, ma iau ga ru nina i laun pa na mutu; tago kana varkurai a varkurai pa na mutu, ma kana varkurai i tur padikat pire ra lavur taun tarai mutu; ³⁵ ma ra tarai par ta ra rakarakan a gunagunan dia da ra magit vakuku; ma i pait ra lavur magit i mainge pire ra kor arama ra bala na bakut, ma pire ra tarai bula dia ki ta ra rakarakan a gunagunan; ma pa ta na i tugal valar pa ra limana, ma pa ta na i tir valar pa ia dari: Ava u pait ia?

³⁶ Ta nam ra bung iat i ga kapa mulai ra nuknukigu; ma kaugu ngala na kini ma kaugu ngala na minamar dir ga lilikun mulai piragu, upi na mamar kaugu varkurai; ma kaugu umana tena varkurai ma kaugu umana luluai dia ga tadatadav iau, ma di ga vaki mule iau ta kaugu kiki na varkurai, ma kaugu kini i ga ngala muka. ³⁷ Io, iau Nebukadnesar iau pite pa ra King arama ra bala na bakut, ma iau manane, ma iau ru ia; tago i dovot kana lavur papalum, ma kana lavur mangamangana dia takodo; ma nina dia papait na luluai i varuva valar pa diat.

5

A tutumu ta ra papar a pal

¹ Belsasar ra king i ga pait tika na ngala na lukara ure kana lavur luluai, tika na arip na marmar diat, ma i ga mome ra vain ta ra luaina mata i diat ra arip na marmar.

² Io, ba Belsasar i ga gugu ta ra vain i mome, i ga vartuluai pi da vila pa ra umana la na goled ma ra umana la na silva nina Nebukadnesar tamana i ga tak pa ia kan ra pal i gomgom aro Ierusalem, upi ra king ma kana umana luluai, ma kana umana taulai ma kana umana tultul na vavina, diat a momo tana. ³ Ma di ga kap ra umana la na goled nina di ga tak vue diat kan ra pal i gomgom ta ra kuba i God arama Ierusalem; ma ra king ma kana umana luluai, kana umana taulai ma kana umana tultul na vavina, dia ga momo ta diat. ⁴ Dia ga mome ra vain, ma dia ga pite pa ra umana god di ga pait diat ma ra goled, ma ra

silva, ma ra palariam gobol, ma ra palariam tuna, ma ra davai, ma ra vat.

⁵ Ta nam ra pakana bung ra kaka na lima i tika na tutana i ga vana rikai, ma i ga tutumu ta ra kabang ta ra papar a pal i tur vartalai ma ra turtur na lamp ta ra kuba i ra king; ma ra king i ga gire ra ngungu lima ba i tutumu. ⁶ Ma ra mata i ra king i ga kiala, ma i ga purpuruan ra nuknukina; i ga dadadar tuna, ma ra ura malmalikun na kauna dir ga varvartumak. ⁷ A king i ga oraoro mat upi da vila pa ra umana tena papait, ra umana Kaldea, ma diat dia gire upi ra vakilang ta ra bakut. Ma ra king i ga tata ma i ga biti ta ra umana tena kabinana Babilon dari: Nina ba na luk valar pa go ra tutumu, ma na pala ra kukuraina tagu, da ule tar ra mal i meme marut tana, na kurkurua ma ra kurkurua na goled, ma na vautuluna tena varkurai ta ra kiki na varkurai. ⁸ Ma ra lavur tena kabinana kai ra king dia ga vut, ma pa dia ga luk valar pa ra tutumu, ma pa i ga tale diat upi diat a ve tar ra kukuraina ta ra king. ⁹ Ma Belsasar ra king i ga manga purpuruan, ma ra matana i ga kiala, ma kana umana luluai dia ga vurgilagilo.

¹⁰ Ma tina i ra king i ga ruk ta ra pal na lukara, tago i ga valongore ra tinata kai ra king ma kana umana luluai; ma tina i ra king i ga tata ma i ga biti: U ra king, boina ba una laun tukum! Koko na purpuruan ra balam, ma koko ra matam na kiala. ¹¹ Tika na tutana i ki ta kaum gunan, nina ra tulungea i ra umana lia na god i ki tana; ma ba tamam i ga laun boko di ga gire tadav ra kapa ma ra minatoto ma ra kabinana tana, da ra kabinana kai ra umana god; ma tamam ra

king Nebukadnesar i ga vaki ia pi na lualua ta ra umana tena papait, ra umana tena agagar, ra umana Kaldea, ma diat dia gire upi ra vakilang ta ra bakut; ¹² tago di ga gire tadav ra enana nuknukina, ma ra minatoto, ma ra kabinana tana, upi na vaarike ra kukurai ra umana ririvon, ma na pala vakapa ra lavur magit na pidik, ma na pala ra lavur mamat na magit, ta nam ra tutana Daniel nina ba ra king i ga vaiang tar ra iangina ba Beltesasar. Io, una vartuluai pi da agur pa Daniel, ma na vaarike ra kukuraina.

¹³ Io, di ga agur varuk pa Daniel pire ra king. Ma ra king i ga tata ma i ga biti tai Daniel: Dave, u Daniel tikai ta diat ra tarai Iuda laka, nina ra king tamagu i ga ben vavilavilau pa diat maro Iuda? ¹⁴ Iau tar valongore ra tinata ure u, ba ra tulungea i ra umana god i kiki tam, ma ba u vatur vake ra kapa ma ra minatoto ma ra kabinana tuna. ¹⁵ Ma go di tar agur pa ra umana tena kabinana, a umana tena papait, piragu upi diat a luk nam ra tutumu, ma upi diat a vakapa iau ta ra kukuraina; ma pa dia vaarike valar pa ra kukurai ra magit piragu. ¹⁶ Ma iau tar valongore ure u, ba i tale u ra pupukuai na tinata ma ba u pala valar pa ra umana mamat na magit; io, ona una luk valar pa ra tutumu ma una vaarike ra kukuraina, da ule tar ra mal i meme marut tam, ma una kurkurua ma ra kurkurua na goled, ma una vautuluna tena varkurai ta ra kiki na varkurai.

¹⁷ Ma Daniel i ga tata ma i ga biti dari ta ra luaina mata i ra king: Una vatur vake ke kaum lavur magit na vartabar, ma una tul tar ra vapuak tai ta enana; ina luk vakuku ka ra tutumu pire ra

king, ma ina vaarike ra kukuraina pirana. ¹⁸ U ra king, a God a Ngala Kakit i ga tul tar ra varkurai tai tamam Nebukadnesar, ma ra ngala na kini, ma ra minamar, ma ra ngala na variru bula; ¹⁹ ma ra lavur vuna tarai, ra lavur vuna gunan, ma ra lavur alaala tinata, dia ga dadadar ma dia ga burut ure ra ngala na kini i ga tul tar ia tana; i ga ubu doko nina i mainge, ma nina i mainge i ga nur vue upi na laun; ma i ga vangala nina i mainge, ma nina i mainge i ga varuva. ²⁰ Ma ba i ga ngala ra nuknukina ure mule, ma ra balana i ga leo ta kana mangamangana luluai, di ga kari vairop vue kan kana kiki na king, ma di ga tak vue kana minamar kan ia; ²¹ ma di ga korot vue kan ra tarai, ma di ga pukue ra nuknukina pi na da ra nuknuk i ra vavaguai, ma i ga kiki varurung ma ra umana kuabar na as; di ga tabatabar ia ma ra vura da ra bulumakau, ma ra pal a pakana i ga pupuk ma ra mavoko, tuk tar ta ra bung i ga matoto tana ba ra God a Ngala Kakit i varkurai ta ra kiki na varkurai kai ra tarai, ma i vaki nina iat i mainge pi na kure. ²² Ma u natuna, Belsasar, pa u ga vaikilik ra nuknukim, ma a dovotina u tar nunure go ra lavur magit; ²³ ma u ga tut na varpam uka ure ra Luluai i ra bala na bakut; ma di tar kap ra umana la dia ga tur ta ra kubana piram, ma u, avat ma kaum umana luluai, kaum umana taulai ma kaum umana tultul na vavina, ava ga mome ra vain tana; ma u tar pite pa ra umana god di ga pait diat ma ra silva, ma ra goled, ma ra palariam gobol, ma ra palariam tuna, ma ra davai, ma ra vat, nina ba pa dia nana, ma pa dia valongor, ma pa dia matoto, ma ra God nina

i vatur vake ra vuvu na bilaum ma i kure kaum lavur nga, pa u ga pite pa ia.

²⁴ Kari i tar tulue ra ngungu lima, ma di tar tumu nam ra tutumu. ²⁵ Ma ra tutumu di ga pait ia i dari: MENE, MENE, TEKEL, ma PARSIN. ²⁶ Ma ra kukurai ra tinata i dari: MENE, God i tar to ra umana bung ure kaum varkurai, ma i tar vapar ia; ²⁷ TEKEL, di tar valar u ta ra valavalar na mamat, ma vakir u mamat; ²⁸ PERES, di tar tibe varbaiane kaum vuna gunan, ma di tar tul tar ia ta ra tarai Media ma ra tarai Persia.

²⁹ Io, Belsasar i ga vartuluai, ma di ga vavauluve Daniel ma ra mal i meme marut, ma di ga vakurue ma ra kurkurua na goled, ma di ga varvai ure ba na vautuluna tena varkurai ta ra kiki na varkurai.

³⁰ Ta nam ra marum iat di ga ubu doko Belsasar ra king kai ra tarai Kaldea. ³¹ Ma Darius ra te Media i ga vatur vake ra varkurai, ma i ga laun vue laptikai na vinun ma a ura kilala bar.

6

Daniel i ki ta ra tung na leon

¹ Ma Darius i ga vaki tika na mar ma a ura vinun na luluai upi diat a kure kana vuna gunan par; ² ma i ga vaki ra utul upi dital a patuana pire diat, ma Daniel tikai ta dital, upi ra umana luluai diat a varvai pire dital, ma upi koko ta magit kai ra king na rara. ³ Ma go Daniel i ga lia ta diat ra utul a patuana ma ra lavur luluai, tago ra nuknukina i ga boina tuna; ma ra king i ga nuk ia ba na vaki ia pi na luluai ure ra vuna gunan par. ⁴ Ma ra ura patuana ma ra lavur luluai dia ga tikatikan

upi ta magit na vartakun ure Daniel ta ra kiki na varkurai. Ma dia ga mama tikan tadav ta magit na vartakun pirana ba ta magit i rara tana, tago i ga dovot, ma pa i ga talangan ma pa i ga rara. ⁵ Io, go ra umana tutana dia ga biti: I dekdek upi dat a tikan tadav ta magit ba dat a takun go Daniel me; ta ra varkurai ka kai kana God, kan dat a tikan tadav ia ta nam.

⁶ Ma go ra ura patuana ma ra lavur luluai dia ga koakor tadav ra king, ma dia ga biti tana dari: Darius ra king, una laun tukum! ⁷ A umana patuana na vuna gunan, ra umana raprap na kiki na varkurai ma ra umana ngala na luluai, ra umana tena varkurai ngalangala ma ra umana luluai na gunan. dia tar tata guvai ma i kopono ra nuknuk i diat ba ra king na vartuluai ma na vatur tika na dekdek na varkurai, ba a utul a vinun na bung da araring ika tadav ra king, ma gala tika na tutana na araring tadav ta god ba tadav ta tutana, da vue tar ia ta ra tung na leon. ⁸ Io, u ra king, una vatur ra varkurai ma una tumu ra iangim ta ra buk, upi koko da pukue mule, varogop ma ra varkurai kai ra tarai Media ma Persia nina ba pa da pukpukue. ⁹ Ma Darius ra king i ga tumu ra iangina ta ra buk, ma damana ta ra varkurai tana.

¹⁰ Ma ba Daniel i nunure ba di ga tumu ra iang i ra king ta ra tutumu, i ga ruk ta ra kubana (ma ta kana pal arama liu a umana mata na kalangar dia ga tur tapapa ma dia ga vatale uro Ierusalem), ma ta ra bungbung par i ga vavautul ma ra bura timtimum ma ra niaring ma ra pite varpa ta ra luaina mata i kana God da kana mangamangana lua. ¹¹ Io, go ra umana tutana dia ga koakor

varurung ma dia ga na tadav Daniel ba i ga lotu ma i ga araring ta ra luaina mata i kana God. ¹² Ma namur dia ga vana maravai, ma dia ga tata ta ra luaina mata i ra king ure ra varkurai kai ra king, dari: Dave, pa u ga tumu laka ra iangim ta ra varkurai, ba a utul a vinun na bung ra tarai par diat a araring piram uka ra king, ma ba tika na tutana na araring tadav ta god ba tadav ta tutana da vue tar ia ta ra tung na leon? Ra king i ga bali diat dari: I dovot nam ra magit, ma i tur bulu varogop ma ra varkurai kai ra tarai Media ma Persia nina ba pa da pukpukue. ¹³ Io, dia ga tata ma dia ga biti ta ra luaina mata i ra king dari: Nam Daniel, tikai ta diat ra tarai Iuda di ga ben vavilavilau pa diat, pa i ru u ra king, ma pa i ru bula ra varkurai nina u ga tumu ra iangim tana, ma i vavautul ma ra niaring ta ra bungbung.

¹⁴ Ma ba ra king i ga valongore go ra tinata i ga manga tabun, ma i ga nuknuk ba na valaun davatane Daniel; ma i ga ongor tuk tar ta ra ravian upi na valaun ia. ¹⁵ Ma nam ra umana tutana dia ga koakor tadav ra king ma dia ga biti tai ra king dari: U ra king, boina ba una nunure ba ra varkurai kai ra tarai Media ma Persia i dari, ba pa da pukue ta varkurai ba ta vartuluai ra king i ga pait ia.

¹⁶ Io, ra king i ga vartuluai, ma di ga agur pa Daniel ma di ga vue vaba ia ta ra tung na leon. Ma ra king i ga tata ma i ga biti tai Daniel dari: Kaum God nina u toratorom vatikai tana na valaun u. ¹⁷ Ma di ga kap ra vat ma di ga vung bat ra mata na tung me; ma ra king i ga vabulit bat ia ma kana vakilang iat, damana bula ma ra vakilang kai

kana umana luluai, upi koko da pait vaenana ta magit ure Daniel. ¹⁸ Ma ra king i ga ruk ra kubana, ma pa i ga ian ra marum; ma pa i ga vartuluai upi ta vaden na malagene, ma i ga vangala ka tuk ra keake.

¹⁹ Ma ra king i ga tut ta ra lar, ma i ga vana lulut ta ra tung na leon. ²⁰ Ma ba i ga maravai ta ra tung pire Daniel, ra king i ga papait na tangi, ma i ga oraoro ma i ga biti tai Daniel: Ea, Daniel, u ra tultul kai ra God a launa, dave, kaum God nina u toratorom vatikai tana i valaun valar pa u kan ra umana leon vang? ²¹ Ma Daniel i ga biti tai ra king: U ra king, una laun tukum! ²² Kaugu God i tar tulue kana angelo, ma i tar paum bat ra ngie i ra umana kon upi koko diat a karat vakaina iau, tago iau tuptup ta ra kaina magit ta ra luaina matana; ma ta ra luaina matam bula a king pa iau ga pait ta kaina magit. ²³ Ma ra king i ga gugu mat ure, ma i ga vartuluai ba da al vairop Daniel kan ra tung. Io, di ga al vairop Daniel kan ra tung, ma ra pal a pakana pa i ga kaina, tago i ga nurnur ta kana God. ²⁴ Ma ra king i ga vartuluai, ma di ga agur pa nam ra lavur tutana dia ga takun Daniel, ma di ga vue tar diat ta ra tung na leon, diat ma ra umana natu i diat ma kadia umana taulai; ma ra umana leon dia ga ubu diat, ma ba pa dia ga tur boko ara ra pia ta ra bala na tung dia ga bubur gigi ra uru i diat par.

²⁵ Io, ra king Darius i ga tutumu tadav ra lavur vuna tarai, ma tadav ra lavur vuna gunan, ma tadav ra lavur alaala tinata, nina dia ki ta ra rakarakan a gunagunan, dari: Da vangala ra malmal pire vavat. ²⁶ Go kaugu varkurai ba ta

ra lavur papar ta kaugu vuna gunan ra tarai diat a burut ta ra God kai Daniel ma diat a ru ia, tago ia ra God i laun ma i ki tukum, ma kana varkurai pa na panie, ma kana varkurai na tuk tar ta ra mutuaina. ²⁷ I varvalangalanga ma i varvalaun, ma i pait ra umana vakilang ma ra umana magit na kinaian arama ra bala na bakut ma ati ra pia, ma i tar valaun Daniel kan ra dekdek i ra umana leon.

²⁸ Io, go Daniel i ga tavua kana papalum ta ra kini na king kai Darius, ma damana bula ta ra kini na king kai Kores ra te Persia.

7

A ririvon kai Daniel ure ra ivat na ngala na leing

¹ Ta ra luaina kilala Belsasar i ga ki na king aro Babilon, Daniel i ga ririvon ma i ga gire ra umana ninana ta ra nuknukina ba i ga diop ta kana vava; ma namur i ga tumu ra ririvon ma i ga varvai ta ra kukurai ra lavur magit i ga tar gire. ² Daniel i ga tata ma i ga biti: Ta kaugu ririvon ra marum iau ga gigira, ma ea, ra ivat na vuvu dia ga tut ta ra ngala na ta. ³ Ma ra ivat na ngala na leing dia ga tut rikai kan ra ta, ma dia ga enana varbaiai.

⁴ A luaina i ga da ra leon, ma i ga vung ra bebeana da ra taragau; ma iau ga boke tuk tar ta ra pakana bung di ga ivut vue ra bebeana, ma di ga vatur ia kan ra pia upi na tur ma ra kauna da ra tutana, ma di ga vaki ra nuknuk i ra tutana tana. ⁵ Ma ea, ta ra leing, a vauruana, da ra bear;* ma i ngala tika na papar, ma a utul a ur na pal a virvir ta ra

---

* **7:5:** A bear, tika na mangana leing, a tena varkarat ma i ngala ra dekdekina.

ngiene, ma i karat vake ma ra pal a ngiene; ma di ga biti tana: Una tut, ma una en ra ngala na virua. ⁶ Ma namur ta go iau ga gigira, ma ea, ta ra tikai mulai, da ra lepad,[†] ma i ga vung ra ivat na bebea i ra beo ta ra tamuruna; ra leing i ga vung bula ra ivat na uluna; ma di ga tul tar ra varkurai tana. ⁷ Ma namur iau ga ririvon ra marum, ma ea, tika na leing, a vaivatina, a kaina tuna ma ra karvuvu, ma i dekdek na kaia; ma i ga vung ra umana pal a ngiene na palariam; i paringute ra magit ma i bubur gigi ia, ma i inabut ta ra ibaiba ma ra kauna. Dia ga enana varbaiai ma ra lavur leing dia ga lua tana; ma i ga vung ra vinun na ramuna. ⁸ Iau ga bobobe ra umana ramuna, ma ea, ta ra ramuna kabila, a tagalina, i ga tavua rikai livuan ta diat, ma a utul a ramuna dital ga tarubat kakit tana; ma ea, go ra ramuna i ga vung ra kiau na matana da ra kiau na mata i ra tarai, ma ra ngiene bula nina i ga vatang ra umana rangrang na tinata me. ⁹ Ba iau ga gigira, di ga vatur ra umana kiki na king, ma ra patuana tuna i ga kiki tana; kana mal i ga pua da ra kabang, ma ra pepe na uluna i ga da ra gomgom na ivuna sip; kana kiki na king i ga da ra biro na iap, ma ra umana vil tana dia ga da ra birao i dudukau. ¹⁰ Ma ra iap i ga alir rikai kan ra luaina matana; a vinun na mar na arip na marmar dia ga toratorom tana, ma ra ngala na kor tuna dia ga tur ta ra luaina matana; ra umana tena varkurai dia ga ki, ma di ga pala ra umana buk. ¹¹ Ma iau ga gigira ta nam ra pakana bung, tago ra ramuna i ga vatavatang ra umana

---

[†] 7:6: A lepad, a mangana leing da ra ngala na pusi, a tena varkarat.

rangrang na tinata: ma ba iau ga gigira, di ga ubu doko ra leing, ma di ga li vue ra pal a pakana, ma di ga vue tar ia ta ra biro na iap. ¹² Ma ure nam ta ra utul a leing, di ga tak vue kadital varkurai; ma di ga valolokon kadital nilaun upi dital a ki tika na kilala ma tika na e. ¹³ Iau ga ririvon ra marum, ma ea, tikai da ra natu i ra tutana i ga vut ma ra umana bakut, ma i ga tadav ra patuana, ma di ga agur pa ia maravai pirana. ¹⁴ Ma di ga tul tar ra varkurai tana, ma ra minamar, ma tika na kiki na varkurai, upi ra lavur tarai ma ra umana vuna gunan, ma ra lavur alaala tinata par, diat a torom tana; kana varkurai a varkurai pa na mutu, ma pa na panie, ma kana kiki na varkurai a kiki na varkurai ba pa da re vue.

¹⁵ Ma iau Daniel, a tulungeagu i ga ngarao ta ra pal a pakagu, ma kaugu lavur ririvon dia ga vaburut iau. ¹⁶ Iau ga kakari maravai pire tikai, ta diat dia tur abara, ma iau ga tir ia upi ra dovotina ta go ra lavur magit. Io, i ga ve iau, ma i ga vaarike ra kukurai go ra lavur magit tagu. ¹⁷ Go ra umana ngala na leing, a ivat diat, a ivat na king nina diat a tut rikai ta ra gunagunan. ¹⁸ Ma ga ra umana dovot na tena lotu kai ra Ngala Kakit da tul tar ra varkurai ta diat, ma diat a vatur vatikene vake ra varkurai ma pa na mutu.

¹⁹ Ma namur iau ga titir upi ra dovotina ure ra vaivatina leing, nina i ga enana kan ra utul, nina i ga kaina tuna, ma ra umana pal a ngiene dia ga palariam tuna ma ra umana pulegina dia ga palariam gobol, ma nina i ga paringute ra magit ma i ga bubur gigi ia, ma i ga inabut ta ra ibaiba ma ra kauna; ²⁰ ma ure ra vinun na ramuna ta

ra uluna, ma ure ta ra tikai i ga tavua rikai ma a utul dital ga tarubat ta ra luaina matana, nam ra ramuna iat i ga vung ra kiau na matana ma ra ngiene nina i vatavatang ra umana rangrang na tinata me, ma i ga manga tubu ta ra umana talaina. ²¹ Iau ga gigira, ma nam ra ramuna i ga varubu ma ra umana tena lotu, ma i ga ongor pa diat, ²² tuk tar ta nam ra pakana bung ra patuana i ga vut, ma di ga kure valangalanga ra umana tena lotu kai ra Ngala Kakit, ma i vut ra pakana bung ba ra umana tena lotu dia ga vatur vake ra varkurai tana.

²³ I ga biti dari: Ra vaivatina leing a vaivatina kiki na varkurai ta ra rakarakan a gunagunan, ma diat a enana varbaiai ma ra lavur kiki na varkurai, ma na konom pa ra lavur gunan, ma na ruarua taun diat, ma na bubur ngidangide diat. ²⁴ Ma ra vinun na ramuna, a vinun na king nina diat a vana rikai ta go ra kiki na varkurai, ma ta ra tikai na vana rikai namur ta diat; ma diat a enana varbaiai ma diat dia ga lua, ma na ongor pa ra utul a king. ²⁵ Ma na vul ra Ngala Kakit, ma na vatalangan vakaina vue ra umana tena lotu kai ra Ngala Kakit, ma na nuknuk upi na vaenana pa ra umana e na lukara ma ra umana varkurai; ma da tul tar diat i tana ure tika na kilala ma a ura kilala ma a ngungu kilala. ²⁶ Ma da pait ra varkurai, ma da tak vue kana varkurai, upi da vamutue vue ma da re vakakit vue. ²⁷ Ma da tul tar ra varkurai ma ra kiki na varkurai, ma ra dekdek i ra lavur kiki na varkurai ra vavai ra bakut, ta ra tarai na lotu kai ra Ngala Kakit; kana varkurai i tur pa na mutu, ma ra. lavur vuna gunan diat a torom tana ma diat a ongo tana.

28 Go ra mutuai ra tinata. Ma ure iau Daniel, iau ga manga burut ure ra nuknukigu, ma ra matagu i ga kiala; ma ga iau ga kodokodop vake nam ra magit ta ra balagu.

8

A ninana kai Daniel ure ra sip a tomotoina ma ra me a tomotoina

¹ Ta ra vautuluna kilala Belsasar i ga ki na king tana, di ga vaarike ra ninana tagu iat Daniel, namur ta nam di ga vaarike tagu lua. ² Ma iau ga ririvon, ma ba iau ga gigira, iau ga ki aro Susa ra kiki na varkurai, ta ra papar Elam; ma iau ga ririvon, ma iau ga ki ta ra papar a tava alir Ulai. ³ Ma iau ga idaidok, ma iau ga gigira, ma ea, tika na sip a tomotoina i ga tur ta ra papar a tava alir, ma a ura ramuna; ma ra ura ramuna dir ga lolovina, ma tikai i ga lolovina ta dir, ma nina i ga lolovina ta dir i ga vana rikai namur. ⁴ Iau ga gire ra sip i vartulan ta ra papar a taoai, ma ta ra papar a labur, ma ta ra papar a taubar, ma pa i ga tale ta vavaguai pi na tur ta ra luaina matana, ma pa i ga tale ta tikai pi na varvalaun kan ra dekdekina; i ga pait ika ra magit i ga mainge, ma i ga vangala mule.

⁵ Ma ba iau ga nuk pa ia, ea, tika na me a tomotoina i ga vut maro ra papar a taoai, i ga bolo ta ra rakarakan a gunagunan ma pa i ga rua ra pia; ma ra me i ga vung tika na ramuna ta, livuan ta ra ura kiau na matana. ⁶ Ma i ga tadav ra sip nina i ga vung ra ura ramuna, ma nina iau ga gire i tur ta ra papar a tava alir, ma i ga vutvut tadav ia ma ra dekdekina i karangap. ⁷ Ma iau ga gire

ba i maravai tadav ra sip, ma i ga balakadik ure, ma i ga ubu ra sip, ma i ga bubur ra ura ramuna; ma pa ta dekdek i ra sip upi na tur ta ra luaina matana, i ga rapue ke ra pia ma i ga inabut taun ia; ma pa i ga tale ta tikai ba na valaun ra sip kan ra dekdekina. ⁸ Kari ra me i ga manga vangala mule; ma ba i ga ongor, di ga bubur ra ngala na ramuna, ma ra ivat na enana ramuna dia ga kia vue, ma dia ga vatale ra ivat na matana vuvu.

⁹ Ma tika na ramuna ta diat i ga tavua rikai a tagalina, ma i ga ngala vanavana ta ra papar a taubar, ma ta ra papar a taur, ma ta ra gunan i potar. ¹⁰ Ma i ga ngala vanavana, ma i ga tuk tar ta ra kor arama ra maup; ma i ga vue vaba ta umana ta ra kor uti ra pia ma ta umana tagul bula, ma i ga inabut taun diat. ¹¹ I ga vangala pa mule upi dir a varogop ma ra Luluai i ra kor, ma i ga tak vue ra tinabar di tuntun tar ia ta ra bungbung par kan ia, ma i ga re vue kana pakana i gomgom. ¹² Ma di ga nur tar ra kor na tarai tana ma ra tinabar di tuntun tar ia ta ra bungbung par, tago di ga pait ra varpam; ma di ga vue pukue vue ra dovotina, ma i ga papait kana mamainga ma i ga tavua. ¹³ Ma iau ga valongore tika na tena gomgom i tata, ma ta ra tena gomgom i ga biti tai nina i tata, dari: Aivia ra bung ra ninana na tur ure ra tinabar di tuntun tar ia ta ra bungbung, ma ure ra varpam nina i varvabilak, ma ure ra pal i gomgom ma ra kor ba di nur vue diat upi da inabut taun diat? ¹⁴ Ma i ga biti tana: Tuk tar ta ra bung ba na par a ura arip ma a utul a mar na bung na ravian ma a ura arip ma a utul a mar na bung na malana; ma namur da mal vatakodo mule ra pal i gomgom.

¹⁵ Ma ba iau Daniel iau ga tar gire ra ninana, iau ga tikatikan upi ra kukuraina; ma ea, tikai da ra tutana i ga tur ta ra luaina matagu. ¹⁶ Ma iau ga valongore ra nilai ra tutana maro ra ul a tava alir Ulai, i ga oro ma i ga biti: Gabriel, una vamatotone pa go ra tutana ta ra ninana. ¹⁷ Io, i ga vana maravai ta ra pakana pia iau ga tur tana; ma ba i ga vut iau ga burut, ma iau ga bura palar. Ma i ga biti tagu: Natu i ra tutana, una matoto, tago go ra ninana ure ra mutuaina.

¹⁸ Io, ba i ga tata piragu, iau ga va mat tuna ma ra matagu i ga tur ra pia; ma i ga bili iau, ma i ga vatur vatakodo iau. ¹⁹ Ma i ga biti: Ea, ina vamatotone pa u ta ra magit ba na vana rikai ta ra mutuai ra kankan; tago da pait ia ta ra mutuaina da di ga kubu ia. ²⁰ Nam ra sip a tomotoina u ga gire, nina i ga vung ra ura ramuna, dir a ura king Media ma Persia. ²¹ Ma ra me a tomotoina ia ra king Elas; ma ra ngala na ramuna livuan ta ra ura kiau na matana ia ra luaina king. ²² Ma nam i ga tabubur ma ra ivat dia ga kia vue, a ivat na kiki na varkurai diat a tavua rikai ta nam ra vuna tarai, ma pa diat a ongor da ra luaina. ²³ Ma ba i papait na par kadia varkurai, ma ba ra umana tena varpam dia tar pait ot pa kadia lavur mangamangana, tika na king i matana kankan na tut rikai, a tena vavagu. ²⁴ Ma kana varkurai na ngala, ma vakir ure ra dekdekina; ma ra varli ba na pait ia na.enana tuna, ma na tavua ma na pait kana mamainga, ma na vamutue ra umana ngalangala ma ra tarai na lotu. ²⁵ Ma ta kana kabinana na vatavua ra vavagu pirana, ma na nuk vangala pa mule, ma na vamutue mangoro

tago pa dia monamono; na tut na vinarubu ure ra Luluai kai ra umana luluai; ma na tabubur vakuku ka. ²⁶ Ma ra ninana ure ra umana bung na ravian ma ra umana bung na malana nina di ga varvai tana i dovot; ma u, una ive pa boko ra ninana, tago pa da pait lolole ot pa ia.

²⁷ Ma iau Daniel iau ga matmat ma iau ga mait ta umana bung; namur iau ga tut mulai, ma iau ga pait ra papalum kai ra king; ma iau ga kaian ta ra ninana, ma pa iau ga matoto tana.

9

A niaring kai Daniel ure kana tarai

¹ Ta ra luaina kilala ba Darius natu i Akasueros ra te Media i ga ki na king ta ra kiki na varkurai kai ra tarai Kaldea, ² ta ra luaina kilala i ga varkurai tana, iau Daniel iau ga matoto ta ra umana buk ure ra lavur kilala ba da pait ot pa diat ba ra varli na tur arama Ierusalem, lavurua na vinun ot na kilala, da ra tinata kai ra Luluai pire Ieremia ra propet.

³ Ma iau ga lingalingan upi ra Luluai God, ma iau ga araring ma iau ga lulul, ma iau ga vevel, ma iau ga mal ma ra mal na tabun, ma iau ga ki ta ra kabu a iap. ⁴ Ma iau ga araring tadav ra Luluai kaugu God, ma iau ga tata kapa dari: Ea Luluai, u ra ngala na God ma u enana tuna, u nuk pa ra kunubu ma u mari diat dia mari u ma diat dia toratorom ta kaum lavur vartuluai, ⁵ ave tar pait ra kaina, ave tar pait ra magit i gegagege, ave tar pait ra bilak na mangamangana, ave tar pait ra varpam, ma ave tar vana kan kaum lavur vartuluai ma kaum

lavur varkurai; ⁶ ma pa ave ga torom ta kaum umana tultul ra umana propet, nina dia ga tatike ra tinata ta ra iangim pire kaveve umana king, ma pire kaveve umana luluai, ma pire ra umana tama i vevet, ma pire ra tarai na gunan par. ⁷ Ea Luluai, ra mangamangana takodo i tur piram, ma avet i ula ra mata i vevet gori, avet ra tarai Iuda, ma ra tarai Ierusalem, ma ra tarai Israel par, diat dia ki maravai ma diat dia ki vailik, ta ra lavur gunan u tar korot tar diat i tana ure ra varpam dia ga pait ia piram. ⁸ Ea Luluai, i topa avet ba na ula ra mata i vevet, ra mata i kaveve umana king, ra mata i kaveve umana luluai, ma ra mata i ra umana tama i vevet, tago ave tar piam vue u. ⁹ A Luluai kaveve God i varvarmari ma i punpun vue ra varpam; tago ave tar tut na varpam ure, ¹⁰ ma pa ave ga torom ta ra tinata kai ra Luluai kaveve God, upi avet a mur kana lavur varkurai nina kana umana tultul ra umana propet dia ga tul tar ia ta vevet. ¹¹ A tarai Israel par dia tar piam vue kaum tinata na varkurai, ma dia tar vana irai upi koko diat a torom ta ra nilaim; damana di tar lolonge ra balbali taun avet, ma ra vavalima nina di ga tumu ia ta ra tinata na varkurai kai Moses ra tultul kai God, tago ave tar piam vue u. ¹² Ma damana i tar vadovot kana tinata nina i ga vaale avet me, ma kaveve umana tena varkurai nina dia ga kure avet, tago i tar tulue ra ngala na balbali pire vevet; tago pa di ga pait mule ta magit damana ta ra vavai ra bakut da di ga pait ia tai Ierusalem. ¹³ Da di ga tumu ia ta ra tinata na varkurai kai Moses, damana go ra lavur kaina magit i tar tadav avet;

ma a dovotina pa ave ga lul upi ra varmari kai ra Luluai kaveve God, upi avet a nukpuku kan kaveve lavur mangamangana gegagege, ma upi na kapa ra nuknuk i vevet ta kaum dovot na tinata. ¹⁴ Kari ra Luluai i tar vaninare ra kaina magit ma i tar tulue tadav avet; tago ra Luluai kaveve God i takodo ta ra lavur papalum i pait ia, ma pa ave ga torom ta ra nilaina. ¹⁵ Io, Luluai kaveve God, u ba u ga ben vairop kaum tarai kan ra gunan Aigipto ma ra dekdek na limam, ma u ga rararang tana, da gori boko; ave tar varpiam, ma ave tar pait ra magit i bilak. ¹⁶ Ea Luluai, varogop ma kaum mangamangana takodo, boina ba kaum kankan ma kaum kulot na ngo kan kaum pia na pal Ierusalem, kan kaum luana i gomgom; tago diat par dia ki kikilane avet dia vul Ierusalem ma kaum tarai, ure kaveve lavur varpiam ma ure ra bilak na mangamangana kai ra umana tama i vevet. ¹⁷ Io, kaveve God, una valongore ra niaring kai kaum tultul, ma damana kana lavur nilul, ma boina ba ra matam na pupua taun kaum pal i gomgom nina i tar lingling, ure ra iang i ra Luluai. ¹⁸ Ea kaugu God, una kap talinga ma una valongor; na tapala ra matam, ma una gire ra varli i tup avet ma ra pia na pal di vatang ra iangim tana; tago pa ave pait ra nilul ta ra luaina matam ure kaveve mangamangana takodo, ure ke kaum ngala na varmari iat. ¹⁹ Luluai, una valongor; Luluai, una mari avet; Luluai, una Valongor ma una pait ia; koko una vavabing, ure u iat, kaugu God, tago di tar vatang ra iangim ta kaum pia na pal ma ta kaum tarai.

A tinata na propet ure ra lavurua na vinun na vik

²⁰ Ma ba iau ga tatata, ma ba iau ga araring, ma ba iau ga tata kapa ure kaugu varpam ma ure ra varpam kai kaugu tarai Israel, ma ba iau ga pait kaugu nilul ta ra luaina mata i ra Luluai kaugu God ure ra luana i gomgom kai kaugu God, ²¹ ba iau tatata ta kaugu niaring, ra tutana Gabriel nina iau ga. gire ta kaugu ririvon lua i ga vilau lutut, ma i ga tadav iau ta ra pakana bung ure ra tinabar di tuntun tar ia ta ra ravian. ²² Ma i ga vateten iau, ma amir ga tata me, ma i ga biti: Ea Daniel, iau tar vana rikai upi ina tabar u ma ra kabinana ma ra minatoto. ²³ Ba u ga lulul tavuna ra vartuluai i ga vana rikai, ma iau tar vut upi ina vaarike piram, tago u ra vakak tuna; io, una nuk pa ra magit, ma una nunure ra kukurai ra ririvon.

²⁴ Di tar to tar lavurua na vinun na vik ure kaum tarai ma ure kaum pia na pal i gomgom, upi da vapar vue ra varpam, ma da vapar vue ra kaina mangamangana, ma da pun vue ra mangamangana gegagege, ma da vatavua ra mangamangana takodo tukum, ma da vabulit bat ra ninana ma ra tinata na propet, ma da vadangi ra pakana i gomgom kakit. ²⁵ Io, una nunure ma una matoto tana, ba da vartuluai upi da vatur mule Ierusalem, ma ba i par lavurua na vik ra luluai nina di ga tap ia na vana rikai; ma da vatur mule ure laptikai na vinun ma a ura vik, ma ra bala na gunan ma ra liplip tana, ma a dovotina a umana e na purpuruan nam. ²⁶ Ma ba i par ra laptikai na vinun ma a ura vik, da okole vue ra luluai nina di ga tap ia, ma pa na vatur vake

ta magit; ma ra tarai kai tika na luluai ba na pot diat a li vue ra pia na pal ma ra pal i gomgom; da vamutue ma ra lovon ta, ma ra vinarubu na tuk tar ta ra mutuaina; di tar kure tar ra varli. ²⁷ Ma ra luluai diat a pait ra dekdek na kunubu ma mangoro ure tika na vik; ma ure ra ngungu vik na kure ba da ngo vue ra vartabar ma ra tinabar na vuai na uma; ma tika na tena varli na ki ta ra ul a bebea i ra magit i milmilikan, ma na damana tuk tar ta ra bung ba di lolonge ra magit di ga kure tar ia taun ra tena varli.

10

A ninana kai Daniel ta ra papar a Tigris

¹ Ta ra vautuluna kilala kai Kores ra king Persia di ga vaarike tika na tinata pire Daniel, a iangina bula Beltesasar; ma ra tinata i ga dovot, a tinata ure ra ngala na vinarubu; ma i ga kapa ure ra tinata, ma ra ninana i ga kapa pirana.

² Ta nam ra e iau Daniel iau ga korkor a utul a vik. ³ Pa iau ga en ta kalami na magit, pa iau ga konom ta kirip ma pa iau ga mome ra polo na vain, ma pa iau ga vartap tuna, tuk tar ta ra bung ba i ga ot nam ra utul a vik. ⁴ Ma ta ia bung a ura vinun ma a ivat ta ra luaina gai, ba iau ga ki ta ra papar a tava alir i ngala a iangina Kidekel, ⁵ iau ga idaidok ma iau ga gigira, ma ea, tika na tutana i mal ma ra mal kumau ma ra livuana i vi pit ma ra goled tuna maro Upas. ⁶ A pal a pakana i ga da ra vat topas, ma ra matana da ra meme i papala, ma ra ura kiau na matana dir ga da ra biro na ul, ma ra ura limana ma ra ura kakene dia ga da ra palariam gobol i bagabagele, ma ba

i ga tata i ga da mangoro dia ga tatata varurung.
⁷ Ma iau Daniel, iau kaka iau ga gire ra ninana, tago ra tarai ave ga ki varurung ma diat pa dia ga gire ra ninana, ma ga ra ngala na nidadar i ga tup diat, ma dia ga lop upi diat a paraparau.
⁸ Damana iau ga ki varkolono, ma iau ga gire go ra ngala na ninana, ma ra dekdekigu i ga panie; ma di ga vaenana pa ra potar na matagu pi na milmilikan, ma pa iau ga vatur vake mule ta niongor. ⁹ Ma iau ga valongore ra nilaina i tata; ma ba iau ga valongore kana tinata, iau ga va ma ra matagu ura ra pia, ma iau ga tarurungai.

¹⁰ Ma ea, ra lima i tikai i ga bili iau, ma i ga vatur iau, ma iau ga va timtimum ma ra nidadar. ¹¹ Ma i ga biti tagu dari: Ea Daniel, u ra vakak na tutana, una matoto ta ra tinata ina ve u boko tana, ma una tur kodo, tago go di tar tulue iau piram. Ma ba i ga tar tatike go ra tinata piragu, iau ga tur ma ra nidadar. ¹² Ma i ga biti tagu dari: Daniel, koko una burut, tago papa ra luaina bung ba ra nuknukim i ga tikatikan upi ra kapa, ma u ga ruva ta ra luaina mata i kaum God, di tar valongore kaum tinata, ma go iau tar pot ure kaum tinata.
¹³ Ma ra luluai ta ra vuna gunan Persia i ga tur bat iau a ura vinun ma tika na bung; ma Mikael, tikai ta diat ra umana ngala na luluai, i ga vut upi na maravut iau, ma iau ga nur vue abara pire ra umana king Persia. ¹⁴ Ma iau tar vut upi ina vakapa u ure ra magit ba na tadav kaum tarai namur, tago ra ninana ure ra umana bungbung namur boko.

¹⁵ Ma ba i ga tar tata piragu ma nam ra tinata, iau ga boke ke ra pia, ma iau ga bombom uka.

¹⁶ Ma ea, tikai da ra natu i ra tutana i ga bili ra bul na ngiegu; ma namur iau ga tak ra ngiegu ma iau ga tata, ma iau ga biti ta nina i tur ta ra luaina matagu: Ea kaugu luluai, a kinadik i tup iau ure go ra ninana, ma pa iau vatur vake mule ta niongor. ¹⁷ Tago ra tultul kai go kaugu. luluai dir a tata dave ma go kaugu luluai? Go muka iau bilua, ma ra vuvu na bilaugu i tar panie.

¹⁸ Ma namur mulai tikai da ra tutana i ga bili iau, ma i ga vaongor iau. ¹⁹ Ma i ga biti dari: U ra vakak na tutana, koko una burut, a malmal na tadav u; una ongor, maia una ongor. Ma ba i ga tata piragu, iau ga ongor mulai ma iau ga biti: Boina ba kaugu luluai na tata, tago u tar vaongor pa iau. ²⁰ Ma i ga tir iau dari: Dave, u nunure ra vuna iau tar vut piram tana? Ma go ina lilikun mulai upi amir a varubu ma ra luluai Persia; ma ba i par nam, io, ra luluai Elas na pot. ²¹ Ma ga ina ve u ure ra tinata di ga tumu ia ta ra buk ure. ra dovotina: pa ta na mulai i ongor maravut iau ure go diat, ia kaka Mikael kavava luluai.

11

¹ Ma ta ra luaina kilala Darius ra te Media i ga ki na king tana, iau ga tur maravut ia ma iau ga vaongor pa ia.

A king ta ra papar a labur ma ra king ta ra papar a taubar

² Ma go ina vaarike ra dovotina tam. Io, a utul a king mulai dital a tut ta ra gunagunan Persia; ma ra vaivatina na manga uviana ta diat par; ma ba ra dekdekina i tar tavua tago i peal kana

lavur magit, na vanganggap ra tarai par upi diat a varubu ma ra tarai Elas. ³Ma tika na rangrang na king na tut rikai, nina ba na ongor ma ra ngala na varkurai, ma na pait ika ra magit i mainge. ⁴Ma ba i tar tut rikai da bubur vakaina kana kiki na varkurai, ma da tibe varbaiane upi na ivat na pakana ta ra ivat na matana vuvu; ma ra umana bul mur tana pa diat a kale, ma pa na varogop mulai ma ra varkurai i ga vatur vake; tago da rubat vue kana varkurai, ma ta ra umana enana bula diat a vatur vake.

⁵Ma ra king ta ra papar a taubar na ongor, ma ga tikai ta kana umana luluai na manga ongor ta dir ma kana vuna gunan na ngala. ⁶Ma ba i par ta umana kilala dir a tur varurung, tago natu i ra king ta ra papar a taubar, a vavina, dir a tulai ma ra king ta ra papar a labur upi da vamaram guve dir; ma ga ra vavina pa na vatur vake ra niongor ta ra limana, ma ra king ma ra umana bul mur bula tana pa diat a tur; da ga nur vue ke ra vavina, ma kana umana tultul, ma natuna, ma kana tutana.

⁷Ma tika na ibuluna ta ra okorina na tur kia ia; na tut ure ra tarai na vinarubu, ma na olo ta ra dekdek na pia na pal kai ra king ta ra papar a labur, ma na vana taun diat ma na uvia pa diat. ⁸Ma damana bula na mulue kadia umana god, ma kadia lavur tabalar di ga tun mal diat, ma kadia lavur ngatngat na la na goled ma ra lavur la na silva, uro Aigipto; ma ta umana kilala na ngo kan ra king ta ra papar a labur. ⁹Ma ra king ta ra papar a labur na vana ta ra kiki na varkurai kai ra king ta ra papar a taubar, ma na lilikun mulai

ka ta kana gunan iat.

¹⁰ Ma ra umana natuna diat a varubu, ma diat a varurue ra ngala na kor na tarai na vinarubu, ma na vut ma na manga lubu da ra lovon ta, ma na alalu tana, ma na lilikun mulai, ma kana tarai diat a ongor ma ra vinarubu tuk tar ta kana dekdek na pia na pal. ¹¹ Ma ta ra king ta ra papar a taubar na kankan tana, ma na vana rikai upi dir a varubu me, dir ma ra king ta ra papar a labur; ma na vatut ra ngala na tarai na vinarubu, ma da uvia pa ka kana ngala na tarai na vinarubu. ¹² Ma ba da ben vavilavilau vue ra ngala na kor, ra nuknukina na ngala ure mule, ma na uvia pa mangoro na vinun na arip na marmar, ma pa na ongor tana. ¹³ Tago ra king ta ra papar a labur na lilikun, ma na vatut mule ra ngala na kor na tarai na vinarubu, nina i ngala ta dir ma ra loko na tarai na vinarubu lua; ma ba ta umana kilala dia tar taun ia na vut mulai ma ra ngala na kor na tarai na vinarubu, ma kadia vargal na ngala.

¹⁴ Ma ta nam ra e mangoro diat a tut na varpiam ure ra king ta ra papar a taubar; damana bula ra umana karvuvu pire kaum tarai diat a tut upi na ot ra ninana; ma da uvia pa ka diat. ¹⁵ Ma ra king ta ra papar a labur na vut ma na kal guve ra ngala na bobokon na pia, ma na ongor pa ra dekdek na pia na pal; ma ra ongor i ra tarai maro ra papar a taubar pa na tur bat valar pa ia, ma ra umana lebe bula tana pata, tago pa na tale diat pi diat a onge bat ia. ¹⁶ Ma nina dir varubu me na pait ika ra nuknukina iat, ma pa na tale ta tikai pi na tur ta ra luaina matana; ma na tur ta ra vakak na gunan, ma na pait ra varli. ¹⁷ A nuknukina

ba na vut ma ra dekdek i kana vuna gunan par, ma na vatur ra kunubu ma na pait ot pa ia: Ma na tul tar natuna, a vavina, tana upi na vakaina kana varkurai; ma pa na tur, ma pa na maravut ia. ¹⁸ Ma namur na lingan upi ra umana gunan ra valian, ma na vatur vake mangoro; ma ga tika na luluai na vinarubu na tur bat kana varvul; maia pa, na bali kana varvul pirana. ¹⁹ Io, namur na lingan upi ra umana dekdek na pia na pal ta kana gunan iat; ma na tutukai ka ma na bura, ma pa da gire mule.

²⁰ Ma tikai na ki ur vue, nina ba na tulue ra tena kapkap totokom upi na alalu ta ra minamar i ra vuna gunan; ma ba i par ta umana bung na virua, vakir ta ra kankan kai ta tikai, ma vakir ta ra vinarubu. ²¹ Ma ra milmilikuan na tutana na ki ur vue, tikai ba pa di ga tul tar ra minamar i ra kini na king tana; na kakao ivai ka, ma na vatur vake ra varkurai ure ra tinata na varmananai vavaongo ko. ²² A umana loko na tarai na vinarubu diat a panie ta ra luaina matana, ma da vamutue diat, ma damana ra luluai na kunubu bula. ²³ Ma ba tikai dir kubu me na vagu pa ia; ma na tavua rikai ma na ongor ma ra paupau tarai ka. ²⁴ Na vana taun ra umana gunan dia vuai mat ta nam ra langun ba dia ki na malmal; ma na pait ra lavur magit ba ra umana tamana ma kana lavur ngalangala lua pa dia ga pait ia, ma na imire ra lavur magit i ga ra pa ia livuan ta diat, ma ra lavur magit i ga long ia ma ra lavur tabarikik; ma ta umana kilala na varpit ure ra umana dekdek na pia na pal. ²⁵ Ma na vararak mule ra dekdekina iat ma kana niongor,

ma na tut na vinarubu ure ra king ta ra papar a taubar, ma kana tarai na vinarubu na ngala. Ma ra king ta ra papar a taubar na varvarubu me ma ra ngala na loko na tarai na vinarubu ta; ma pa na tur bat ia, tago da varpit ure. ²⁶ Ma diat dia ian ta kana ul a nian diat a vuna ta kana vinirua, ma da vapanie vue kana tarai na vinarubu; ma mangoro da doko diat. ²⁷ Ma ra bala i go ra ura king par dir a nuk upi ra kaina; ma ta ra kopono vatar na nian dir a vartuam, ma kadir varpit pa na ot; tago ra mutuaina na vut boko ta nam ra e di ga kubu ia. ²⁸ Ma na talil ta kana gunan iat ma ra ngala na tabarikik, ma ra nuknukina na tur bat ra lia na kunubu; ma na pait kana mamainga, ma na talil mulai ta kana gunan iat.

²⁹ Ta ra kilala di ga kubu ia na lilikun, ma na vana ta ra papar a taubar; ma go ra vinavana pa na varogop ma nina lua. ³⁰ Tago ra umana parau Kitim diat a pot upi diat a varubu me, ma na burut ma na talil, ma na kankanuane ra lia na kunubu, ma na pait ika kana mamainga; ma na lilikun, ma na nuk pa diat dia vana kan ra lia na kunubu. ³¹ Ma na tuelve ra tarai na vinarubu upi diat a vana rikai, ma diat a vakaina ra pal i gomgom ma ra dekdek na liplip tana, ma diat a tugal bat ra tinabar di tuntun tar ia ta ra bungbung par, ma diat a vatur ra magit i milmilikan nina da kaian mat i tana. ³² Ma na varara diat dia piam vue ra kunubu ma ra varmananai vavaongo; ma ga ra tarai ba dia nunure kadia God diat a tur padikat ma diat a ongor. ³³ Ma diat dia kabinana pire ra tarai diat a tovo vakapa mangoro; ma a dovotina diat a virua ta ra pakat na vinarubu ma ta ra iap,

ma da ben vavilavilau pa diat ma da ra pa kadia tabarikik, mangoro na bung. ³⁴ Ma ba dia papait na virua da maravut diat a ik. Ma mangoro diat a agil diat ma ra varmananai vavaongo; ³⁵ ma ta umana tena kabinana diat a virua, upi da valar ra tarai, ma da vagomgom diat, ma da mal vapua diat, ma na tuk tar ta ra mutuaina; tago di tar kubu ra bung boko ure.

³⁶ Ma ra king na pait ra magit i mainge; ma na vangala pa mule upi na ngala ta ra lavur god par, ma na tia enana kana tinata ure ra God kai ra lavur god. Ma na tavua tuk tar ta ra bung ba na ot ra kankan ure; tago da pait ot pa ra magit di ga kure. ³⁷ Ma pa na ru ra umana god kai kana umana ngalangala, ma pa na nuk pa ra magit ra vaden dia mainge, ma pa na ru ta enana god bula, tago na vangala pa mule upi na ngala ta diat par. ³⁸ Ma na ru ka ra god kai ra umana dekdek na pia na pal; na ru ra god nina ba kana umana ngalangala pa dia ga nunure ma ra goled, ma ra silva, ma ra lavur ngatngat na vat, ma ra lavur mari na magit. ³⁹ Ma na uvia pa ra umana dekdek na pia na pal, dir ma ra god irai; ma diat ba i nuk pa diat, na vangala diat ma ra minamar; ma na tul tar ra varkurai ta diat ure mangoro, ma na tibe tar ra gunan ia diat ure ra vapuak.

⁴⁰ Ma ta ra mutuaina ra king maro ra papar a taubar na tut na vinarubu ure, ma ra king maro ra papar a labur na barat ia da ra ragia, na barat ia ma ra umana kiki na vinavana ure ra vinarubu ma ra lavur tarai dia ki ra os, ma mangoro na parau bula; ma na olo ra umana gunan ma na kor tana, ma na alalu tana. ⁴¹ Na olo bula ta ra vakak

na gunan, ma mangoro na tarai diat a virua; ma go diat diat a pila ta ra limana: Edom, ma Moab, ma ra ngala na pakana ta ra tarai Amon. ⁴² Ma na tulue ra limana upi ra umana gunan, ma ra gunan Aigipto pa na pila. ⁴³ Ma na vatur vake ra goled ma ra silva, ma ra lavur ngatngat na magit ta ra gunan Aigipto; ma ra tarai Libia ma ra tarai Etiopia diat a murmur ia. ⁴⁴ Ma ra varvai maro ra papar a taur ma ra varvai maro ra papar a labur na vapurpuruan ia, ma na vana rikai ma ra ngala na kankan upi na varli, ma na vamutue mangoro. ⁴⁵ Ma na vatur ra lavur pal na mal ure kana kini livuan ta ra ta ma ra vakak na luana i gomgom; ma na virua ka, ma pa ta na na maravut ia.

12

A mutuaina e

¹ Ma ta nam ra e Mikael na tut, ra ngala na luluai nina i balaure bat kaum tarai. Ma ra e na varmonong na tup ia, nina pa i ga tup boko ra tarai papa ra bung tika na vuna tarai i ga laun tana tuk tar ta ra bung gori; ma ta nam ra e da valaun kaum tarai, diat di ga tumu. ra iang i diat ta ra buk. ² Ma mangoro ta diat dia va ta ra tobon na pia diat a tavangun, ta umana upi ra nilaun tukum, ma ta umana upi ra vavirvir ma ra milmilikan tukum. ³ Ma diat dia kabinana diat a pupua da ra kapa i ra maup; ma diat dia tovo vatakodo mangoro diat a raro da ra umana tagul vatikai ma pa na mutu. ⁴ Ma u Daniel, una ive pa go ra lavur tinata, ma una vabulit bat ra buk tuk tar ta ra mutuaina; ma mangoro diat a vatapiloi, ma ra minatoto na ngala vanavana.

⁵ Ma iau Daniel iau ga gigira, ma ea, ta ra urua dir ga tur, tikai ta go ra papar a tava, ma ta ra tikai ta ra papar a tava maro. ⁶ Ma tikai i ga biti ta ra tutana nina i ga vavauluvai ma ra mal kumau ma i ga ki ta ra ul a tava alir dari: Vingaia go ra umana enana magit diat a par? ⁷ Ma ra tutana nina i ga mal ma ra mal kumau ma i ga ki ta ra ul a tava alir, i ga tulue ra limana tuna ma ra mairana urama iat; ma iau ga valongore ba i vavalima tai nina i laun tukum ba na damana tika na kilala, ma a ura kilala, ma ra ngungu kilala; ma ba da ga vamutue vapar ra dekdek i ra tarai na lotu, da pait vapar go ra lavur magit. ⁸ Ma iau ga valongore, ma pa iau ga matoto; ma iau ga biti: Ea kaugu luluai, ava na vana rikai ba i to na par go ra lavur magit? ⁹ Ma i ga biti: Daniel, una vana ka, tago di tar ive go ra tinata ma di tar vabulit bat ia tuk tar ta ra mutuaina. ¹⁰ Mangoro diat a dalu vagomgom mule diat iat, ma diat a puk vapua diat, ma da mal pa diat; ma ga ra umana bilak diat a pait ra bilak na mangamangana; ma pa ta bilak na tutana na matoto, ma ga ra umana tena kabinana diat a matoto. ¹¹ Ma papa ra bung di tugal bat ra tinabar di tuntun tar ia ta ra bungbung par, ma di vatur ra magit i milmilikuan nina di kaian mat i tana, da luk tika na arip ma a ura mar ma lavuvat na vinun na bung. ¹² Nina i kiki ung pa tika na arip ma a utul a mar ma a utul a vinun ma a ilima na bung i ti doan. ¹³ Ma ga una vana, ma una ki pa ra mutuaina; tago una ga ngo, ma ta ra mutuaina una ga tut upi kaum tiniba.

**A BUK TABU A MAULANA KUNUBU ma A
KALAMANA KUNUBU**
**The Holy Bible in the Kuanua language of Papua New
Guinea**
Buk Baibel long tokples Kuanua long Niugini

Copyright © 1882-1983 Bible Society of Papua New Guinea

Language: Kuanua or Tinata Tuna or Tolai (Kauana)

Translation by: Bible Society of Papua New Guinea

1882 Mark 1883 +Matthew 1885 +Gospels (with revised Mt. Mk) BFBS NSW
Aux, Sydney 1891 +New Testament 1901 +New Testament (revised) BFBS,
London Translated by James Chalmers and W.G. Lawes (LMS)
1935 +New Testament [Repr +1942-1951] BFBS, London Translated by R.
Lister Turner and J.B. Clark (LMS)

1959 +New Testament 1962 +Genesis 1964 +Psalms BFBS, London and
Sydney 1971 1 Peter J. Palmer, Auckland 1973 +Bible (Repr 1974-+1991 BS
in Papua New Guinea, [Port Moresby-Lae] Revised and translated by Percy
Chatterton (LMS), assisted by Taunao Agaru, Reatau Mea, Morea Igo, Egi
Raka, Puka Oala, Mavara Hekure, and Dago Morea

This translation is made available to you under the terms of the Creative
Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it
in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are
licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses,
please contact the respective copyright owners.

2015-01-26

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files
dated 9 Oct 2020

bbc5a26d-4db3-53f1-9593-2319b90317db